

# PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE KUUETEISTKÜMNES ISTUNG

22. november 1991

## **Juhataja T. Anton (?)**

Tere hommikust! Viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 21 assamblee liiget. Kindlasti on see õnnelik arv. Eile toimus juhatuse koosolek, millest olid palutud osa võtma kõigi teematoimkondade juhid. Enamik neist oli ka kohal. Me otsustasime päris ühehäälselt, et me palume teilt nõusolekut organiseerida tänane ja homme töö järgmiselt. Alustades kolmandat lugemist, teeme ettepaneku anda kõigepealt sõna redaktsioonitoimkonna esimehele proua Hännile. Proua Hänni ettekannet toetab teile välja jagatud assamblee eelnõu redigeeritud tekst. See on uus tekst võrreldes sellega, mille te saite nädal aega tagasi. Proua Hännile on võimalik esitada küsimusi, kuid sõnavõtte ei avata.

Juhatusel on meeldiv võimalus teile teatada, et täna võtab meie täiskogu istungist assamblee eksperdina osa härra Jaan Kross, kelle kuulumist assamblee ekspertkomisjoni on teile mitmel korral meelde tuletatud. On võimalik, et härra Jaan Kross soovib assambleele öelda oma arvamuse, ja selleks on tal ka kindlasti võimalus. Seejärel teeb juhatuse ettepaneku, et kõigil assamblee liikmetel oleks võimalik tutvuda teile välja jagatud eelnõu redigeeritud tekstiga.

Kell 14–15 on lõuna ja kell 15 alustavad tööd teematoimkonnad. Täna kella 17-ks peaksid teematoimkonnad ja assamblee liikmed jõudma esitada oma apellatsioonid. Mõte on selles, et sellisel juhul on võimalik, et assamblee need apellatsioonid homme assamblee täiskogus läbi arutab ja on võimalik need läbi arutada ka teematoimkondades, mis sellel ajal peaksid veel töötama. Kella 17-ks esitatud apellatsioonid peaksid laekuma kolmel aadressil, kõigepealt juhatusele, kes on põhiaadressaat, kellele apellatsioonist teatatakse, aga kindlasti on mõistlik üks eksemplar apellatsioonist anda üle redaktsioonitoimkonnale, kes ilmselt nüüd kannab kõige raskemat osa meie töös, ja sellele teematoimkonnale, kelle otsuse peale apellatsioon esitatakse.

Homme algab täiskogu istung juhatuse ettepanekul kell 10 ja algab sellest, et kõigil assamblee liikmetel on võimalik välja öelda oma mõtted ka nende teemade ja paragrahvide kohta, mida me seni kas põhiprobleemidena või apellatsioonide käigus arutanud ei ole. Juhatuse loodab, et neid probleeme pole väga palju ja kui neid ikkagi on, et me siis suudame poolteise tunniga sõnavõttud ära kuulata. Juhatuse peab võimalikuks, et kell 11.30–12.00 me arutaksime läbi redaktsioonitoimkonna alternatiivsed ettepanekud eelnõu kohta ja pärast seda arutaksime apellatsioone.

Selline on juhatuse ettepanek, millega olid nõus ka kõik teematoimkondade juhid. Ma küsin teie käest, kas te nõustute selle skeemi järgi töötama või me avame arutelu, kuidas teha meie tööd paremini. Kas meie tänane ja homme töökorraldus on vaja hääletamisele panna või me oleme nõus töötama selle kava järgi? Kes on poolt, et töötada sellise korra alusel, nagu ma teile teatavaks tegin? Hääletame. Meid on kohal juba 26. 25 poolthäälega (vastuolijaid ja erapooletuid ei ole) on

otsustatud, et me alustame tööd selle skeemi järgi. Täna teid!

Nagu me kokku leppisime, saab esimesena sõna proua Liia Hänni, redaktsioonitoimkonna esimees. Palun!

### **L. Hänni**

Austatud juhataja! Head kolleegid ja külalised! Kõigepealt ei saa ma jätta märkimata seda, et meie read on kahjuks niisama hõredad, nagu need olid enamikul redaktsioonitoimkonna koosolekutel, kuid sellele vaatamata suutis redaktsioonitoimkond pingutades teile kolmandaks lugemiseks ette valmistada eelnõu, mis on täna teie laual. Me alustame täna kolmandat lugemist, mis peab andma põhiseaduse eelnõule viimase lihvi, kõrvaldama vastuolud ja tegema selle korrektseks juriidiliseks dokumendiks. Redaktsioonitoimkond ei jõudnud napi aja tõttu täielikult analüüsida kõiki neid küsimusi, mis peaksid redaktsiooniga kaasas käima, kuid me püüdsime omavahel kooskõlastada eri peatükkide sätteid, nii et tekst oleks jälgitav ja meil oleks võimalik oma edasist tööd jätkata, toetudes sellele tekstile. Me püüdsime mõningal määral üldistada terminoloogiat, kuid nüüd, sirvides juba trükitud teksti, võib ikkagi märgata, et meil on üht-teist kahe silma vahele jäänud. Kindlasti tuleks meil appi võtta ka kaasaegne arvutustehnika, et selgitada, kas meie teksti terminoloogiaga on kõik korras. Selle aja jooksul alustasime koostööd ekspertidega. Meie toimkonna koosolekul viibis härra Kross ja meile on kirjalikult esitatud professor Rebase arvamus põhiseaduse eelnõu kohta, mis loodetavasti varsti jõuab ka teie lauale, see on praegu paljundamisel.

Ma juba ütlesin, et praeguse eelnõu tekst kannab kahjuks kiirustamise pitsert, nii et ma palun teid võtta kindlasti pliiats või sullepea ja teeme koos vajalikud täpsustused. Ma ei tutvusta teile kõiki redaktsioonilise iseloomuga parandusi, see võtaks liialt palju aega. Ma pööran tähelepanu nendele parandustele, mis võisid kaasa tuua sisulisi muudatusi ja kus teiega on vaja nõu pidada.

Redaktsioonitoimkond leidis mõningate sätete osas, et teksti on vaja muuta või täpsustada, ja pakub mõningaid sätteid alternatiivsena. Oleks hea, kui tänastel toimkonnakoosolekutel te analüüsiksime meie ettepanekuid, ja juhul, kui osa neist on teile vastuvõetavad, me pääseksime täiskogus hääletamisest.

Põhiseadusliku Assamblee liikmetelt laekusid mõningad parandusettepanekud eelmise nädala lõpus, kuid kahjuks mitte selle nädala jooksul, nii et praegu sisseviidud parandused on põhiliselt redaktsioonitoimkonna liikmete algatatud. Niisiis, alustame nende muudatuste läbivaatamist, mis on võrreldes eelmise nädala tekstiga sisse viidud põhiseaduse eelnõusse.

Alustame preambulast. Siin on tehtud täpsustus viites 1938. aasta põhiseadusele, alustades täpse kuupäevaga, nagu soovitas redaktsioonitoimkonnale härra Kalle Jürgenson. Oluline täpsustus on tulnud § 1, kuhu on lisandunud lõige "Eesti iseseisvus". Palun lisada: "... ja sõltumatus on aegumatu ja võõrandamatu." Selle sätte tähenduse üle oli pikk ja põhjalik arutelu. Ka esimeses toimkonnas me kaalusime üsna kaua, kas sellist sätet on vaja. Ettepanek oli ka varem tehtud ja tookord leidsime, et

see ei ole ilmingimata vajalik. Kuid praegu, jälgides kogu põhiseaduse eelnõu arutelu ja seda, et assamblee liikmed tahavad mitmetesse peatükkidesse sisse viia Eesti riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse garantiisid, me leidsime, et siin, põhiseaduse §-s 1, oleks nende garantiide andmine hädavajalik. Selline säte põhiseaduse §-s 1 tähendaks, et Eesti iseseisvust ja sõltumatust saab võõrandada ainult põhiseaduse muutmise teel. Kuna I peatüki saab muuta ainult rahvahääletusel, siis tähendab Eesti iseseisvuse ja sõltumatuse võõrandamine automaatselt, et seda peaks toetama rahvas rahvahääletuse kaudu. Selle sätte lisamisega lisasime ka alternatiivi riigikaitse peatükki. Meil oli vaidlus, kas kapitulatsioonisäte jätta riigikaitse peatükki sisse või mitte. Me leidsime, et § 1 selline täiendus võimaldab riigikaitse peatükist § 115 välja jätta, kuid igaks juhuks me jätsime otsustamisõiguse assambleele.

Järgmine ettepanek puudutab § 3. Siin pidas redaktsioonitoimkond vajalikuks lisada säte "Täitmiseks saavad olla kohustuslikud üksnes avaldatud seadused", mis asendab praegust lõiget 3 "Keegi ei tohi end vabandada seaduse mittetundmisega." Me leidsime, et põhiseadus peab panema riigivõimule kohustuse oma seadusandlikud aktid rahvale teatavaks teha. Säte endisel kujul ("Keegi ei tohi end vabandada seaduse mittetundmisega") tähendaks seda, et me nõuame kodanikelt võib-olla liiga palju, eriti kui arvestada, et ka rahvusvahelise õiguse normid on meie õiguskorra osa ja nende kättesaadavus igale kodanikule ei pruugi olla alati täidetav nõue. Muidugi, mõisteliselt või mõtte osas ei ole need kaks sätet alternatiivid ja võiks kaaluda ka seda võimalust, et need mõlemad põhiseadusesse alles jätta, kuid siin oleks vaja ära kuulata esimese toimkonna seisukoht, milleks meil on homme võimalus.

Paragrahvis 4 me ei teinud muudatust ega täpsustust. Me tõstatame probleemi ja see on järgmine. Paragrahvi 4 lõike 2 kohaselt säilitavad need Eesti Vabariigi kodanikud, kes olid sunnitud Eestist lahkuma, Eesti Vabariigi kodakondsuse. Küsimus on, kas nad selle igal juhul säilitavad – ka siis, kui nad seda ise ei soovi. I peatüki kohta rohkem märkusi ei ole.

II peatükk on meie põhiseaduse üks kõige keerulisem osa. Siin on vaja formuleerida põhiseaduse sätted äärmise täpsusega, sest nagu selgub selle peatüki lõpusätetest, rakendatakse peatüki teksti otseselt kohtutes. Kõigepealt tahan teile tutvustada härra Krossi ettepanekut, mis kahjuks on redigeerimisel kaduma läinud. Tema ettepanek on § 8 esimesse lausesse "Igal inimesel on võõrandamatud inimõigused" lisada "... mille loetelu sisaldub ÜRO 1948. aasta inimõiguste ülddeklaratsioonis." Sellise väite lisamine täpsustaks, millised inimõigused on võõrandamatud, sest vastasel korral võib meie väide siin liiga üldiseks jääda.

Paragrahvis 9 on antud nende tunnuste loetelu, millest olenemata inimesed on seaduse ees võrdsed. Me leidsime, et see loetelu on praegu ebatäpne, sest kindlasti ei saa öelda, et sõltumata east on inimesed seaduse ees võrdsed, kuna teatavasti laste õigused ja täiskasvanute koht seaduse ees ei ole päris üks ja seesama. Ka teine toimkond võiks veel analüüsida ja kaaluda, kas kõik siin loetelus

nimetatud tunnused on hädavajalik tuua põhiseadusesse. Paragrahvi 9 teises lõikes on välja jäetud "propageerimise teel terrorismile ja vägivaldne kihutamine" ja asendatud lühema tekstiga: "Rahvusliku, rassilise või usulise vaenu propageerimine on seadusega keelatud ja karistatav." Siin on ümber grupeeritud mõningate paragrahvide sätteid ja ümber tõstetud ka paragrahvide järjekorda, kuid need ei muuda nende sätete sisu, vaid ainult aitavad ühte paragrahvi viia omavahel mõtteliselt kooskõlas olevad sätted.

Paragrahvis 13 oli varem kirjas: "Kedagi ei tohi tunnustada kuriteos süüdi olevaks enne ..." Nüüd on pakutud sellist redaktsiooni: "Kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdi olevana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus." Sõna "tunnustama" viitaks nagu sellele, et kohus võiks enne otsuse langetamist tunnustada inimese süüdi. "Käsitlema" on üldisem mõiste, see ütleb, et keegi ei tohi inimest käsitleda kurjategijana, kui kuritegu ei ole tõestatud. Härra Kross tegi sellise märkuse, et "kellelegi ei või" asemel on eesti keeles täpsem öelda "kellelegi ei tohi". Seda ettepanekut oleme tekstis jõudumööda arvestanud. See on mõningates sätetes lihtsalt kahe silma vahele jäänud. Ma usun, et niisugune keeleline täpsustus ei tee meie tekstile halba.

Järgmine ettepanek puudutab § 18. Siin oli enne selline sõnastus, et igalühel on õigus kuuluda või mitte kuuluda kirikusse ja usuühingusse. Kuna peatüki pealkiri on "Õigused ja vabadused" ja selline formuleering "kuuluda või mitte kuuluda" tähendab ju tegelikult vabadust kuuluda, siis me pakume välja sõnastuse, et kuulumine kirikuisse ja usuühinguisse on vaba. Peale selle oli eelmises redaktsioonis ka väike ebatäpsus, sest koguduste liitudesse kuuluvad kogudused, mitte otseselt üksikisikud. Aga me esitasime oma ettepaneku alternatiivina, nii et siin on täiskogul võimalus otsustada.

Paragrahvis 20 on samuti sisuline redaktsioon. Me leidsime, et posti, telefoni või muul teel edastatavate sõnumite saladuse kindlustamiseks võib reservatsioone teha ainult kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides. Endine redaktsioon, kus seda võimaldati kuritegevuse vastu võitlemiseks, tundub redaktsioonitoimkonnale liiga laialdast tõlgendamist võimaldav.

Järgmine sisuline ettepanek puudutab § 21, mis räägib kodanike ühinemisvabadusest. Me leidsime, et selline vabadus peaks kehtima mittetulunduslike liitude ja ühingute kohta, ja viisime teksti sisse sellise täpsustuse. Samuti leidsime, et endine piirang, et ainult kodanikud võivad kuuluda erakondadesse, avaks kanali totaalsele riigi kontrollile erakondade tegevuse üle, sest see nõuaks kontrollimehhanismi selle üle, kas ikka kõik erakonna liikmed on kodanikud või ei.

Järgmine täpsustus, mida tasub mainida, on §-s 22. Siin on endise teksti fraas "põhiseadusliku riigikorra vägivaldne kukutamine" asendatud riigi julgeoleku mõistega. Niisiis, kõigil on õigus pidada koosolekuid. Seda õigust võib piirata seadusega määratud tingimustel ja korras riigi julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse kaitseks.

Nüüd §-st 23. Kui seda paragrahvi võrrelda eelmise tekstiga, siis on see paragrahv tunduvalt lühenenud. Me oleme võtnud välja selle osa, mis puudutas arusaama, et kõigil lastel, sõltumata sellest, kas nad on terved või haiged, kas nad elavad täis- või poolikus perekonnas, on võrdne õigus areneda ja saada abi. Mis puudutab abi, siis nendel lastel, kes elavad poolikutes perekondades, keda kasvatab ainult ema, on see vajadus kindlasti suurem või vähemalt on neil moraalne õigus abi saada. Me leidsime, et selline pikk tekst läheb põhiseaduse stiilist välja ja säte "seadus kaitseb emasid ja lapsi" võimaldab jätta seaduse ülesandeks täpselt kirjeldada, kuidas riik abistab lastega perekondi ja kuidas tagatakse lastele arenguvõimalused. Redaktsioonitoimkond teeb ettepaneku samuti välja jätta viimane lõik käsitletavast paragrahvist, mis puudutas vanemate õigust kuni lapse 12. eluaastani tema õpingute üle otsustada. Me leidsime, et siin on õigem jätta antud valdkondade reguleerimine tsiviilseadustiku ülesandeks.

Paragrahvi 24, kus räägitakse haridusest, me lisasime üldise normi: "Igaühel on õigus haridusele." See tähendab riigi kohustust korraldada Eesti ühiskond nii, et haridus oleks väärtustatud ja igale inimesele garanteeritud juurdepääs haridusele. Sellesamas paragrahvis tundus redaktsioonitoimkonnale, et väide, et kogu haridussüsteem on riigi järelevalve all, on liiga jäik ja võimaldab riigi totaalset kontrolli kogu haridussüsteemi üle juhul, kui meie riik selles suunas areneb. Me pakkusime välja pehmema sõnastuse: "Hariduse andmine on riigi kaitse all."

Paragrahv 29: "Igal kodanikul on vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset."

Redaktsioonitoimkond lisas sinna "seadusega määratud alusel". Selline lisand tähendab, et tegemist ei ole absoluutse vabadusega ja seda vabadust on võimalik kitsendada seadusega, sest ilmselt nõuab elu ise selliseid piiranguid. Töökohta ja elukutse valikul võib inimesele seada piiranguid, mis tulenevad tema haridusest, tervislikust seisundist ja oskustest. Paragrahvis 29 on redaktsioonitoimkond teinud veel ettepaneku (ja selle teksti sisse viinud) jätta ära lõik, mis puudutab sunniviisilist tööd. Tõepoolest, Euroopa inimõiguste konventsioon ei luba sunniviisilist tööd. Kuid sellises redaktsioonis, nagu see oli meie eelmises põhiseaduse eelnõu tekstis, oli säte ebapiisav. See oleks nõudnud täpsustusi, mida näiteks Euroopa inimõiguste konventsioon loetleb peale selle, mis oli antud meie eelmises redaktsioonis. Nii et kui uuesti kaaluda selle sätte lisamist, tuleks kindlasti sisse viia täpsustused, arvestades seda, mis on kirja pandud Euroopa inimõiguste konventsioonis. Paragrahvis 31 on samuti lühendatud tekst. On välja jäetud lause, mille kohaselt maksu tasumist ei saa kelleltki nõuda, kui neid kehtestav seadus või muu normatiivakt ei ole ametlikult avaldatud. Me arvasime, et selle mõtte annab edasi selline säte, juhul kui me lisame selle § 3: "Täitmiseks saavad olla kohustuslikud üksnes avaldatud seadused."

Paragrahv 33. Siin leidis redaktsioonitoimkond, et selle sätte praktilisel rakendamisel võib tekkida üsnagi palju küsitavusi. Pealegi jääb sellisest sõnastusest mulje, et ainult looduskeskkonda käsitlevate seaduste rikkumisega tekitatud kahju tuleb hüvitada ja kõigil teistel juhtudel ei ole see

kohustuslik. Peale selle jääb lahtiseks, kuidas toimub hüvitamine, kellele hüvitatakse. Näiteks, kellele hüvitatakse kahjud juhul, kui looduskeskkonda rikub riik ise oma tegevusega? Selle tõttu me pakkusime välja alternatiivse võimaluse asendada § 33 tekst järgmise tekstiga: "Kõigil on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale."

Paragrahv 34 seisis enne: "Igaüks on kohustatud austama eestlaste ja teiste Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ega või alandada nende rahvuslikku väärikust." Me leidsime, et riik ei saa kohustada. See, et keegi ei tohi halvustada, peab tulema sisemise nõudena.

Võrreldes eelmise eelnõu variandiga on lisandunud § 39. See on siia sisse toodud, arvestades härra Raidla ja teiste juristide pakutud teksti. Selle paragrahvi kohaselt ei ammenda käesoleva peatüki inimõiguste ja vabaduste loetelu muid õigusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest ja on sellega kooskõlas. Me leidsime, et selline parandus võimaldab inimõiguste ja vabaduste kaitset suuremas ulatuses.

Me lisasime veel II peatükki § 41, mis eelmise eelnõu tekstis oli riigikaitse peatükis. See käsitleb kodanike õiguste kitsendusi, mis tulenevad erakorralisest seisukorrast. Ma palun siin ära parandada ja "erakorralise ja sõjaolukorra" asemel kirjutada "sõjaseisukorra ajal".

Peatükk "Rahvas". Selles peatükis on toimunud mõningad struktuurilised ümberkorraldused, on liidetud paragrahve. Paragrahvist 47 on jäetud ära lõik "Rahvahääletus toimub põhiseaduses ettenähtud juhtudel", sest sellist ammendavat loetelu põhiseaduse eelnõu meile ei paku.

Rahvahääletuse toimumise määrab ammendavalt § 47 lõik 1, kus öeldakse, et rahvahääletamise korraldamise otsustab Riigikogu.

Mõningaid probleeme jäi redaktsioonitoimkonnal §-s 49. Me ei pakkunud tänaseks välja § 49 uut redaktsiooni, aga meie mure seisnes selles, kas selline põhiseaduse säte ei ava teed omavolile ja omakohtule.

Nüüd peatükk "Riigivanem". Siin on § 51 punktis 2 püütud teha väikene täiendus: "Riigivanem kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse paragrahvile ..." Kirjutage sinna 71, sest siin on numeratsioon sassis. Lisatud on: "... juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni." Selle sätte lisamine võimaldab Riigikogul tööle hakata ilma probleemita, kuidas ja kes peab käivitama Riigikogu töö. Täpsustus on tehtud sama paragrahvi lõikes 4, kus on lisaks ministrite nimetamisele ja vabastamisele antud samasugune õigus ka riigisekretäri suhtes. Punktis 5 paluks ka viidet täpsustada. Viide on §-le 96, punktis 6 on viited §-le 100 ja 101. Punktis 7 on viide §-dele 76 ja punktis 8 viide §-le 52. Selline segadus viidetega on tingitud sellest, et viimasel hetkel oli vaja ümber numereerida põhiseaduse paragrahvid ja me lihtsalt füüsiliselt ei jõudnud teksti kõiki muudatusi sisse viia. Paragrahvi 51 lõikes 10 jääb probleem, kas riigivanem teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja ja kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks. Kui me jõuame riigikaitse peatükini, siis seal on pakutud alternatiiv, et nimetatakse ametisse ainult kaitseväge

ülemjuhataja, kuid selle me otsustame riigikaitse peatüki juures.

Võrreldes eelmise redaktsiooniga on riigivanema ülesannete loetelust välja jäänud mõned punktid, mille väljajätmine tuleneb sellest, et vastavates peatükkides neid kohustusi riigivanemale enam pandud ei ole. Näiteks "kuulutab oma otsusega välja Riigikogu poolt vastu võetud eelarve" – me arvasime, et seda ei ole vaja, kuna eelarve võetakse vastu samuti seadusega ja riigivanem kirjutab kõigile Riigikogus vastuvõetud seadustele alla, sõltumata sellest, kas see on eelarveseadus või mõni muu seadus. "Määrab Riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse" – kuna eelmistes peatükkides oli õigus antud Riigikogule, siis jääb see loomulikult sellest loetelust välja.

Paragrahvis 54, kus räägitakse riigivanema valimisest, jätsime praegu välja, et riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valimiskogu. Me leidsime, et riigivanema valimise korda peaks veel eraldi arutama ja selle täpsema korra peaks määrama seadus, nii et see redaktsioon – riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest jne. – jätab riigivanema valimise täpsema korra seaduse määrata.

Me püüdsime läbi teksti ühtlustada neid sätteid, milles käsitletakse seaduste, aktide ja otsuste vastuvõtmist Riigikogus. Jutt on sellest, et me väljendiga "Riigikogu poolthäälteenamus" mõtleme seda, et antud otsuse poolt hääletab rohkem Riigikogu liikmeid kui vastu. Kui tekstis on täpsustus "Riigikogu koosseisu enamus", siis tähendab see absoluutset häälteenamust.

Järgmine peatükk on "Riigikogu". Siin on §-s 62 lisatud lõige 2, mis määrab Riigikogu korraliste valimiste toimumise ajavahemiku. Meie arvates oli selline täpsustus vajalik, et Riigikogu koosseisul ei tekiks võimalust ülearu pikendada oma mandaati ega liiga varakult valimistele minna. Palun ka § 62 lõikes 3 täpsustada viiteid paragrahvidele! Need on mõeldud viidetena §-dele 82 ja 110. Niisiis, Riigikogu ennetähtaegsed valimised toimuvad põhiseaduse §-des 82 ja 110 ettenähtud juhtudel.

Paragrahv 64 sisaldab täiendust või õieti täpsustust, kuidas Riigikogu liige ametisse astub. Ta astub ametisse vande andmisega ja see vande andmine toimub Riigikogu ees. Nii et lisandunud on "Riigikogu ees".

Järgmisel leheküljel on mõned redaktsioonilised parandused, mida võib sisse viia. Paragrahvi 68 teksti oleks täpsem lugeda järgmiselt: "Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamise ning poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus."

Paragrahvis 78 on samuti tehtud täpsustus. Siin on räägitud, millal võib võtta Riigikogu liiget kriminaalvastutusele, ja on sätestatud, et see toimub, kui Riigikogu koosseisu enamus on otsuse poolt. Välja on jäetud "õiguskantsleri ettepanekul". See ei puuduta mitte ainult seda paragrahvi, vaid ka kõiki teisi paragrahve, kus räägiti riigi kõrgete ametiisikute kriminaalvastutusele võtmisest. Me leidsime, et "õiguskantsleri ettepanekul" tähendaks väga suure otsustamisõiguse andmist ainult ühele inimesele. Tegelikult langetab ju lõpliku otsustuse kohus. Leidsime, et ühekordsest filtrist Riigikogu näol on küllalt.

Peatükk "Valitsus". Selles peatükis ei ole palju sisulisi muudatusi. Küll aga on ümber struktureeritud paragrahve, et tekst oleks kergemini jälgitav. Lisandunud on § 87, kus on täpsustatud, millisel juhul lõpevad valitsuse volitused, ja on antud vastavate juhtumite loetelu.

Sisuline täpsustus on §-s 89, kus räägitakse valitsuse poolt usaldusküsimuse algatamisest seaduseelnõu kaudu. Redaktsioonitoimkond leidis, et usaldusküsimust võiks käsitleda mitte enne kui ülejärgmisel päeval pärast eelnõu esitamist. Eelmises redaktsioonis oli "järgmisel päeval". Kuna tegemist on riigi elus küllaltki olulise hääletusega, siis üks päev mõtlemisaega oleks kindlasti vajalik. Meil on jäänud paragrahv endisest redaktsioonist, mille kohaselt valitsuse liikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide töös. Leidsime, et see on liigne detail põhiseaduse jaoks ja see võiks olla sätestatud Riigikogu kodukorra seaduses.

Paragrahvis 92 jäi õhku probleem järelemõtlemiseks komisjonile. Praeguses sõnastuses on valitsuse liikme kriminaalvastutusele võtmiseks vaja Riigikogu koosseisu enamust. Kui Riigikogu koosseisu enamus seda toetab, peab valitsuse liige ametist lahkuma. Me leidsime, et see säte on vastuolus meie enda põhiseaduse mõttega, et kedagi ei tohi süüdi mõista, süüdi tunnistada enne, kui tema suhtes on langetatud süüdimõistev kohtuotsus. Nii et praegune redaktsioon vajab kindlasti täpsustamist.

Peatükk "Seadusandlus". Paragrahvist 98, mis endises redaktsioonis oli § 5, on redaktsioonitoimkond pidanud vajalikuks välja jätta säte, mille kohaselt Riigikogu paneb seaduseelnõu rahvahääletusele ja kui see ei saa rahva toetust, peab Riigikogu laiali minema. Me leidsime, et selline piirang võib halvata Riigikogu otsustusvõimet. Riigikogule peab jääma võimalus siiski omal otsustusel ja vabal valikul panna seaduseelnõu rahvahääletusele.

Peatükis "Seadusandlus" on veel üks muudatus. Nimelt oleme endisest redaktsioonist välja jätnud § 96, mille kohaselt seadus, mille alusel Eesti Vabariik astub poliitilistesse, majanduslikesse ja sõjalistesse riikide liitudesse, võetakse vastu ainult rahvahääletusel. Me leidsime, et kui lisada paragrahvile ... säte "Eesti iseseisvus on sõltumatu, see on aegumatu ja võõrandamatu", siis see automaatselt tähendab, et kui Eesti riik sõlmib lepinguid, mis kitsendavad tema suveräänsust, toimub see ainult põhiseaduse muutmise ja rahvahääletuse kaudu. Nii et selle sätte olemasolu seadusandluse peatükis dubleerib juba olemasolevat mõtet.

Paragrahv 101. Siin on antud nende seaduste loetelu, mida riigivanem ei saa, ei tohi seadusega kehtestada või muuta. Me lisasime siia neljanda punktina: "Seadus riigivanemast tähendab, et riigivanem ise ei saa muuta tema enda tööd korraldavat seadust."

Paragrahv 110. Siin on mõte, et kui Riigikogu ei tule toime eelarve kinnitamisega, siis riigivanem peab välja kuulutama Riigikogu ennetähtaegsed valimised. Me pakume tolerantsema võimaluse, et riigivanem ei pea välja kuulutama, ta võib kuulutada. Tähendab, tuleks jätta riigivanemale otsustamisõigus selle üle, mis põhjustel Riigikogu eelarvet kinnitada ei saa: kas on süüdi Riigikogu koosseis või on süüdi see, et valitsuse pakutud eelarve ei ole vastavuses riigi ja rahva huvidega.



Peatükis "Välislepingud" olulisi sisulisi muudatusi ei ole. On ainult palve, et toimkonnad kontrolliksid ära kõigis peatükkides need kohad, kus on määratud, kuidas langetatakse otsus, sest alati ei olnud päris selge, kas oli mõeldud Riigikogu koosseisu poolthääldenamust või kahekolmandikulist hääldenamust või oli mõeldud kohal olevate saadikute poolthääldenamust. Selline probleem on näiteks §-s 113, kus välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise hääldenamusega. Sellises sõnastuses tähendab see, et välislepingu ratifitseerimise poolt peab hääletama kaks korda rohkem Riigikogu liikmeid kui vastu. Nüüd riigikaitse peatükk. Nagu ma juba eespool viitasin, on §-s 115 sisse viidud alternatiiv, mis seisneb selles, et § 115 välja jätta, kuna selle mõtte (mis kaitseb Eesti riiklikku suveräänsust) on sisse viidud § 1. Järgmisel leheküljel on samuti alternatiiv, mis tekkis härra Adamsi ettepanekul ja tähendab otsustust selle üle, milline peaks olema Eesti Vabariigi kaitseväge ja kaitsejõudude omavaheline vahekord ja korraldus. Alternatiiv pakub välja järgmise võimaluse: Eesti kaitseväge juhid ja kaitseväge ülemjuhataja (selle asemel et oleks eraldi kaitseväge juhataja ja kaitsejõudude ülemjuhataja). Kuid ilmselt on seda punkti vaja spetsiaalselt arutada ja siis teha õige otsus. Nagu ma juba ütlesin, riigikaitse peatükist on ära viidud säte, mis puudutab kodanike õiguste piiramist ja mis lisandus II peatükile.

XI peatükk "Riigikontroll". Selles ei ole sisulisi õiendusi, on mõned üldkorraldused. Aga me leidsime, et hädasti oleks vaja avaparagrahvi, mis määraks Riigikontrolli üldisema koha Eesti riigivõimuinstiitutsioonide süsteemis.

Peatüki "Õiguskantsler" §-s 127 on õiguskantsleri funktsioonide hulgast välja jäetud see loetelu, mille kohaselt õiguskantsler teeb ettepaneku Riigikogu liikmete, riigivanema, valitsuse liikmete kriminaalvastutusele võtmiseks. Me leidsime (ma püüdsin seda ka teile seletada), et kahekordne filter õiguskantsleri ja Riigikogu näol ei ole antud juhul vajalik.

Nüüd peatükk "Kohus". Paragrahvist 139 on välja jäetud lõiked 1 ja 2, mille mõtte oli selles, et kohus võis jätta konkreetse kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega. Selline säte tähendas, et iga kohus võib teha otsuse, kas seadus on põhiseadusele vastav või ei, kuigi me §-s 136 ju ütleme, et Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus. Me leidsime, et põhiseaduse üle otsustamine on niivõrd tähtis funktsioon ja nõuab spetsiaalset ettevalmistust ja teadmisi ning võiks seetõttu jääda ainult Riigikohtu pädevusse.

XIV peatükk "Kohalik omavalitsus". Siin meil sisulisi märkusi praegu ei tekkinud. On ainult mõned redaktsioonilised parandused, mis on teksti sisse viidud.

Nüüd põhiseaduse viimane peatükk "Põhiseaduse muutmise". Paragrahvist 147 on põhiseaduse muutmise algatamise õigus antud meie redaktsioonis viiendikule Riigikogu koosseisust endise neljandiku asemel. Me püüdsime lähenemisviisi ühtlustada, sest põhiseaduse eelnevas osas on antud algatamise õigus näiteks valitsuse kukutamiseks viiendikule Riigikogust ja kuna põhiseaduse

muudatus tuleb niikuinii põhjalikule arutusele Riigikogus, siis võiks viiendikul liikmetest olla probleemi püstitamise õigus.

Paragrahvi 148 on sisse viidud lõik 2, täpsustus selle paragrahvi kohta. Selle paragrahvi esimene lõik räägib, et põhiseaduse muutmist vaadatakse kolmel lugemisel ja et muudatus võetakse vastu, kui selle poolt on kaks järjestikust Riigikogu koosseisu. On vaja täpsustada, et Riigikogu teine koosseis, kes arutab põhiseaduse eelnõu, ei pea seda enam tegema kolmel lugemisel, vaid, vastupidi, ta peab selle eelnõu vastu võtma muutmata kujul.

Sellega ongi meie tekst jõudnud lõpule ja ühes sellega ka minu ettekanne redaktsioonitoimkonna paranduste kohta.

**Juhataja**

Suur tänu, proua Hänni, põhjaliku ettekande eest! Nüüd on aeg esitada küsimusi, kui neid on. Proua Aaskivi, palun!

**Ü. Aaskivi**

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Hänni! Ka mina tahan tänada teid põhjaliku ülevaate eest. Nüüd on mul üks palve ja üks küsimus. Kõigepealt, § 51 sisaldab veel viidet kolmele paragrahvile, mis vajaksid kooskõlla viimist uue tekstiga. Kas te annaksite need meile?

**L. Hänni**

Kas § 51 algus?

**Ü. Aaskivi**

Jah, viimane rida.

**L. Hänni**

Tõepoolest, siin on viited teistele põhiseaduse paragrahvidele. Ma palun täpsustada, et teksti tuleks lugeda nii: määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse §-le 61 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt põhiseaduse §-dele 62, 82 ja 110.

**Ü. Aaskivi**

Minu teine küsimus puudutab § 89. Te rääkisite siin sellest, et redaktsioonitoimkond pakub muudatuseks "ülejärgmisel päeval", aga praeguses tekstis on sisse jäänud veel "järgmisel".

**L. Hänni**

Vabandage!

**Ü. Aaskivi**

Kas te soovitate meil selle paranduse teha?

**L. Hänni**

Palun tõesti see parandus sisse viia! See on lihtsalt trükkimisel välja jäänud. Aitäh! Nii et § 89 kolmandas reas lõigu lõpus kirjutada "ülejärgmisel".

**Juhataja**

Täna nende täpsustuste eest! Härra Seppa, teil on sõna küsimuse esitamiseks, palun!

**Ü. Seppa**

Lugupeetud härra esimees! Lugupeetud proua Hänni! Kas te seletaksite lähemalt XI peatükki "Riigikontroll"? Paragrahvi 122 neljandas lõikes on öeldud: "... nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poolte aktsiatega määratud hääletust." Mina kui majandusjurist, olles põhiliselt tegelnud aktsiaseltsidega, ei saa sellest mitte midagi aru.

**L. Hänni**

Peab olema "häälest". Siin on lihtsalt trükkimisel tekkinud viga.

**Ü. Seppa**

Kui on mõeldud "häälest", siis on trükiviga. Palun vabandust, aga ma ei saa ka sel juhul aru sellest, miks antakse selle paragrahvi Riigikontrollile võimalus jätta aktsiaseltsis väga suur osa riigi varasid kontrollimata. Ma ei saa praegu küsimuse korras lähemalt asja selgitada. Selgitaksin seda teile pärast.

**L. Hänni**

Küsimus on sisuline. Redaktsioonitoimkonnal oli olemas ka teie kirjalik tekst. Ma arvan, et kõigepealt oleks vaja teil enda toimkonnas selgusele jõuda. Me lihtsalt praeguse arutelu ja analüüsi taseme juures ei pidanud võimalikuks siin omapoolselt parandust veel sisse viia, aga kui me arutelu käigus jõuame täpsustusteni, siis me arvestame seda.

**Juhataja**

Suur tänu! Me loodame, et härra Seppa aitab meil ka selle sätte formuleerida nii, et see oleks õige.

Härra Saatpalu, palun!

**V. Saatpalu**

Kas saaks selgust, kus on käsitletud maavanema kinnitamist? Ma praegu ei suutnud leida.

**L. Hänni**

Praeguses redaktsioonis tõesti ei ole põhiseaduses sätestatud, kuidas kinnitatakse või nimetatakse maavanemaid. Seda võib lugeda meie eelnõu puuduseks, aga see võib olla ka tingitud asjaolust, et me kohalike omavalitsuste peatükis piirdusime väga üldiste põhimõtete fikseerimisega. Kui Põhiseaduslik Assamblee leiab, et me suudame siin praegu fikseerida meie halduskorralduse, siis on võimalik veel selle küsimuse juurde tagasi pöörduda.

**Juhataja**

Täna! Proua Lauristin, palun!

**M. Lauristin**

Aitäh! Mul on kõigepealt küsimus §-de 19 ja 22 kohta. Paragrahv 19 räägib õigusest vabalt levitada informatsiooni ja seal on öeldud, et seda vabadust võib seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, inimväärkuse ja au kaitseks. Paragrahv 22 räägib koosolekuvabadusest. On

öeldud, et seda võib piirata seadusega määratud tingimustel ja korras riigi julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse kaitseks. Kas redaktsioonitoimkond ei kaalunud nende kahe paragrahvi formuleeringute ühtlustamist, et §-s 19 seda piiramist analoogselt sõnastada, sest au ja inimväärikus kuuluvad ka kõlbluse valdkonda?

**L. Hänni**

Aitäh! Redaktsioonitoimkond kahjuks ei jõudnud väga põhjalikult omavahel võrrelda erinevate sätete formuleeringute kooskõla. See analüüs tuleb meil ilmselt läbi teha kolmanda lugemise käigus. II peatükk vajab veel väga põhjalikku analüüsi, sest siin on meil vaja kindlustada end ka selle vastu, et praegune põhiseaduse eelnõu ei annaks Eesti Vabariigi kodanikele ja elanikele vähem garantiisid, kui oli ajalooliselt Eesti eelmistes põhiseadustes.

**M. Lauristin**

Jaa, siin on jutt ainult kooskõlastamisest. Samuti puudutab see neid asju, mis te olete välja jätnud seoses õigusega osa võtta. Te jätsite välja valitsusliikmete õiguse osa võtta Riigikogu tööst, mida meie komisjon oluliseks pidas. Samal ajal te olete jätnud sisse riigikontrolöri õiguse osa võtta valitsuse istungitest ja õiguskantsleri õiguse osa võtta Riigikogu komisjonide tööst. Tähendab, tuleb otsustada üht- või teistpidi.

**L. Hänni**

Aitäh! Ma usun, et redaktsioonitoimkond võtab need märkused arvesse.

**Juhataja**

Suur tänu! Härra Reinson, palun!

**J. Reinson**

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma küsin § 24 viimase lause asendamise kohta. Mida ikkagi ütleb meile see, et hariduse andmine on riigi kaitse all? Teiseks, te väitsite oma ettekandes, et riigivanem kirjutab Riigikogu otsustele niikuinii alla. Mina sellist sätet ei leia, et ta otsustele alla kirjutaks, ta kirjutab alla seadustele.

**L. Hänni**

Kõigepealt sellest, et hariduse andmine on riigi kaitse all. Siin pidas redaktsioonitoimkond silmas seda, et riik ei saa haridussüsteemi üle seada sisse totaalset kontrolli, pigem suudab ta oma majanduslike ja seadusandlike võimalustega suunata hariduselu nii, et see oleks kodanikele ja teistele inimestele võimalikult vastuvõetav. Totaalne kontroll haridussüsteemi üle, kus riigiametnikud võivad minna ja haridusellu sekkuda, ei olnud minu arvates õige. See on tõepoolest selline poliitiline seisukoht, mille võib vaidlustada, kuid me leidsime, et see formuleering siin võiks välistada riigipoolse totaalset kontrolli hariduselu üle.

**Juhataja**

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Härra Reinsonil oli veel teine küsimus. Vabandust!

**L. Hänni**

Mis paragrahvi see puudutas? Ma ei jõudnud üles märkida.

**J. Reinson**

Teine küsimus puudutas riigivanemat, § 51. Te väitsite, et riigivanem kirjutab Riigikogu otsustele niikuinii alla, aga mina sellist sätet ei leia. On öeldud, et ta kirjutab alla ainult seadustele.

**L. Hänni**

Siin on see tõesti välja jäänud. Seadused ja otsused – see on redaktsiooniline täpsustus.

**Juhataja**

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Ma tuletan meelde, et proua Hänni on meie ees nüüd seisnud tund aega. Võimalik on osa selliseid parandusi, mille õiguses me ju ei kahtle (proua Hänni kindlasti ka mitte), klaarida pärast seda, kui ta on istunud oma kohale ja me alustame tööd. Kui on võimalik, siis ma palun esitada neid küsimusi, mis huvitavad assamblee üldkogu tööd tervikuna ja millele ehk on vajagi avalikku vastust saada. Härra Runnel, palun!

**H. Runnel**

Lugupeetud ettekandja! Mul on kaks küsimust, § 54 ja § 29 kohta. Alustan §-st 54 kui veidi tähtsamast: "Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme ..." Kas "esimese astme" on üldse vajalik? Me ei ole omavalitsuste astmelisust üldse pooldanud. See on üks asi.

Paragrahv 29 puudutab töökaitset, töötülisid. Minu küsimus on üldisemat laadi, sellepärast ma esitan selle täiskogu ees. Kas redaktsioonitoimkond peaks vajalikuks rääkida ka puhkuseõigusest? Ma küsin seda sellepärast, et ma olen esitanud ettepaneku minna puhkuse garanteerimisel isegi nii kaugele, et panna põhiseadusesse sisse ka põhimõte, et pühapäev on puutumatu, s. t. pühapäev garanteeriks elementaarse puhkuse ja teiseks oleks kaitseks sunnitöö kehtestamise vastu, sest pühapäevade nihutamine sotsialismiajal on varjatud sunnitöö vorm. Üle minnes uude aega, peaks seda kinnitama. Kuidas redaktsioonitoimkond nendesse asjadesse suhtub?

**L. Hänni**

Paragrahv 54. Siin redaktsioonitoimkond sisulist muudatust ei teinud, jäi selle variandi juurde, mida pakkus toimkond. Kui meil omavalitsussüsteemis ainult üks tasand jääbki, siis on selline täpsustus muidugi asjatu. Ilmselt toimkond, kes niisuguse võimaluse pakkus, ise põhjendab seda, sest meie redaktsioonitoimkonnas ei analüüsinud antud punkti sellisest aspektist, kas sinna võiks olla ka teise astme volikogu esindajad delegeritud. Nii et see probleem jääb õhku ja ilmselt vastavale teematoimkonnale arutamiseks.

Mis puudutab õigust puhkusele ja pühapäeva kuulutamist puhkepäevaks, siis redaktsioonitoimkond ka seda teemat eraldi ei puudutanud, küll aga vajab teema käsitlemist. Minul isiklikult ei ole küll midagi selle vastu, kui pühapäeval puhata saaks, ainult ma kardan, et seda õigust vist kindlustavad

rohkem meie elulaad ja meie kombed kui põhiseadus. Põhiseaduses võiks see olla muidugi fikseeritud kui ideaal.

**A. Erm**

Proua Hänni! Minu küsimus puudutab § 33, kus on pakutud hääletamiseks alternatiiv. Te väitsite, et see ei haaku selle põhimõttega, et põhiseadus peaks võimaldama ka kohtutel kohut mõista. Võib vaielda selle sõnastuse variandi üle. Ma ei tea, kas see on kõige parem sõnastus, aga ma väidaks, et alternatiivi on kohtute töö aluseks veel vähem võimalik võtta. Kas te selgitaksite siiski redaktsioonitoimkonna seisukohta? Millest lähtuti selle alternatiivi esitamisel?

**L. Hänni**

Ma püüan veel kord seda selgitada. Paragrahvis 33 väljendatud mõte, et riik kaitseb loodust ja tervislikku elukeskkonda, kordab ju §-s 5 väljendatud mõtet, et seadus tagab tervisliku elukeskkonna kaitse ja loodusvarade säästliku kasutamise. Nii et siin on kindlasti olemas kordus. Kohustus kahju hüvitamiseks on seotud ainult looduskaitseseaduse rikkumisega. Õigusriigis peaks olema see üleüldine norm seotud iga seaduserikkumisega, mille karistusena on ette nähtud kahju hüvitamine, mitte ainult looduskaitseseaduse rikkumisega. Antud formuleering jätab sellise tõlgendamise võimaluse.

**S. Sovetnikov**

Lugupeetud proua Hänni! Mul on küsimus § 3 teise lause kohta. Võib-olla ma ei saanud hästi aru. Võib-olla peaks siin teistmoodi sõnastama?

**L. Hänni**

Võib-olla küll on parem öelda nii, et täitmiseks on kohustuslikud üksnes avaldatud seadused.

**Juhataja**

Suur tänu, proua Hänni! Suur tänu, kolleegid! Ma usun, et me jätkame sama põhjalikult ja esitame kõik oma märkused ja ettepanekud proua Hännile, sest me ei kahtle, et redaktsioonitoimkond kõik need märkused arutab läbi ja võtab arvesse. Tänan veel kord!

**L. Hänni**

Ma tänan ka assambleed meeldiva koostöö eest. Aitäh!

**Juhataja**

Lugupeetud härra Jaan Kross! Kas te põhiseaduse eksperdina soovite täna sõna võtta? Kahjuks on meil raske anda teile praegu mikrofoni istekohale. Kui on võimalik, tulge palun pulti ja öelge oma kaalutlused assambleele. Tänan!

**J. Kross**

Head kolleegid! Minu kontakt assamblee tööga on olnud väga juhuslik. Ma räägin võib-olla asjadest, mis teil on ammu otsustatud. Mind huvitab küsimus, missugusel tasandil otsustatakse lõplikult või on juba lõplikult otsustatud näiteks küsimus riigipea nimetusest. Kas riigivanema nimetuse eelistus

presidendi ees on otsustatud asi või assamblee alles asub selle küsimuse juurde? Kui mul siin eksperdina on võimalik ja vahest isegi kohustus arvamust avaldada, siis kõigest nostalgilisest ja rahvusromantilisest hoolimata olen ma riigivanema nimetuse vastu. Ma arvan, et asjalikud olles me oleme sunnitud eelistama presidendi nimetust. Sel lihtsal põhjusel, et vastav ametiisik tegutseb rahvusvahelisel tasandil ja tekitaks niisuguse rahvusliku nimetusega suurt arusaamatust ja palju segadust. See ei tuleks rahvusvahelisel suhtlemisel ja tasandite tajumisel sugugi kasuks.

Teiseks küsin ma veel ühte asja. Enam ei mäleta, missuguses redaktsioonis missugune number vastaval paragrahvil oli. Eelviimases oli see § 78 lõik 3. See on lõik, mis võtab riigivanemalt õiguse sekkuda, kui Riigikogu 14 päeva jooksul leiab oma algatusel peaministrikandidaadi ja paneb tema paika. Kas see situatsioon tekitab või võib tekitada riigis ebastabiilsusi ja pingeid? Kas see situatsioon ei vii tasakaalust välja, n.-õ. liigparlamentaarsete tasandile, seda ideaali, mida me ju võimude tasakaalu vormeli all oleme taotlenud ja nähtavasti taotleme ka edaspidi, mida kõik demokraatia teoreetikud on pidanud demokraatia ideaali eelduseks? Ma teen ettepaneku kaaluda vastava paragrahvi kolmanda lõike väljajätmist. Konsensuse saavutamine parlamendi ja riigivanema vahel peaks olema piisava mõistlikkuse eeldusel mitte ainult võimalik, vaid stabiilsusele ka hädavajalik. Küsimusi on siin üsna palju ja need ehk tulevad komisjonis kõne alla. Aitäh!

### **Juhataja**

Suur tänu, härra Jaan Kross! Nii härra Krossile kui ka kõigile assamblee liikmetele ma tuletan meelde seda, et meie reglemendi alusel on võimalik ja küllap ka vajalik kolmanda lugemise käigus või isegi pärast seda hääletada neid küsimusi, mille on tõstatanud eksperdid. Nii on meie reglemendis kirjas. Ma mõistsin härra Krossi selliselt, et üks selline küsimus, mille juurde meil tuleb tõenäoliselt tagasi pöörduda, on probleem riigivanema või presidendi nimetusest.

Lugupeetud kolleegid! Ma tuletan veel kord meelde, kuidas me leppisime kokku korraldada täna ja homset tööpäeva. Aga enne kui ma selle juurde asun, soovib tingimata sõna proua Aaskivi. Palun!

### **Ü. Aaskivi**

Suur tänu, härra juhataja! Ma palun vabandust. Tegelikult oleksin ma pärast teie meeldetuletust tahtnud öelda kolmandale toimkonnale, et me oleme siiski sunnitud kogunema kohe, mitte kell kolm. Lihtsalt meie koosseisu võimalused on erinevad.

### **Juhataja**

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Soovin teile meelde tuletada seda, kuidas me leppisime kokku töökorra tänaseks ja homseks. Enne lõunat, mis algab kell kaks, on kõigil assamblee liikmetel vaja tutvuda eelnõu redigeeritud tekstiga. Toimkondadele on tööaeg ette nähtud kella kolmest kella kuueni või seitsmeni, kuidas vajalik ja kuidas võimalik. Me leppisime kokku ka selles, et kella 17-ks tuleks esitada oma apellatsioonid. Apellatsioonid tuleb esitada juhatusel. Soovitatav – ma arvan, et lausa vajalik – on ärakiri redaktsioonitoimkonnale ja sellele toimkonnale, kelle otsuse peale

apelleeritakse.

Homme tööpäev algab kell 10. See algab täiskogu istungiga, kus assamblee liikmetel on võimalik rääkida nendest probleemidest, mida me ei ole käsitlenud seoses põhiküsimuste arutamisega, seoses apellatsioonide käsitlemisega, kuid mis assamblee liikmete arvates vajavad avalikku väljaütlemist. Juhatus loodab, et neid probleeme on vähe ja et ühelgi juhul ei lähe kauem kui poolteist tundi nende probleemide arutamise peale. Kui me selle faasi oleme homme läbinud, siis saab redaktsioonitoimkond sõna selleks, et tutvustada meile veel kord alternatiive, mis on redigeeritud eelnõu tekstis, ja hääletamise teel me langetame oma eelistused. Pärast seda jätkame apellatsioonide arutelu, sõltuvalt sellest, kui palju neid täna kella 17-ks laekub.

Enne kui ma pakun organisatsioonilistes küsimustes sõna teematoimkondade juhtidele, soovib sõna härra Kork. Palun!

### **T. Kork**

Lugupeetud juhataja! Minu küsimus puudutab apellatsioone, milleks andsite täna tähtaja. Kuidas käituda sellisel juhul, kui komisjonile on tehtud ettepanek ja komisjon on lubanud ettepaneku võtta arutusele kolmandal lugemisel? Kas ka sellisel juhul tuleks täna apellatsioon kirjutada?

### **Juhataja**

Apellatsiooni on võimalik esitada loomulikult hiljemgi kui täna kella 17-ni. Tuletan meelde, et need apellatsioonid, mis esitatakse kella 17-ni, on lootust läbi arutada homme. Kui neid apellatsioone on mõistlikus koguses, siis me jõuame need kõik homme läbi vaadata. Kellaaeg apellatsioonide esitamiseks on määratud ainult ühel põhjusel: selleks et neid apellatsioone, mis esitatakse homme täiskogu istungil, ei võetaks kohe kuumalt arutellu, ilma et juhatusel ja teematoimkonnal oleks nendest ülevaadet. Sellise piirangu tegi juhatus põhjusel, et meie eelmisel istungil ei läinud apellatsioonide läbivaatamine ladusalt. Selline oli juhatuse seisukoht. Järgmisena saab sõna proua Lauristin. Palun!

### **M. Lauristin**

Härra esimees! Mul on väga hea meel, et me täna saime väga täpselt teada tänase ja homse töögraafiku, aga minul ja võib-olla ka kõigil assamblee liikmetel oleks vaja teada, mismoodi üldse meie töö edaspidi kujuneb, kuivõrd nüüd on tööaeg pikenenud. Samal ajal oleme jõudnud kolmanda lugemiseni. Kuidas on mõeldud üldse see kolmanda lugemise lõpuleviimine ja meie töö järgmisel nädalal?

### **Juhataja**

Assamblee töö järgmisel nädalal toimub vastavalt reglemendile. Täiskogu istungiga me alustame reedel kell 11 ja siis lepime juba täpsemini kokku, milline on meie reedene ja laupäevane töökorraldus. Mis puudutab kolmanda lugemise lõpetamist, siis selles küsimuses ülemnõukogu otsust langetanud ei ole. Seetõttu ma saan jagada vaid neid muljeid, mis tekkisid informatsiooni



esitamisel ülemnõukogule. Nende muljete põhjal ma väidan, et ülemnõukogu soostub sellega, et assamblee jõuab kuuajalise pikendusega lõpetada kolmanda lugemise.

Lugupeetud kolleegid! Sellega on tänane täiskogu istung lõppenud. Soovin teile head töömeeolu, sest tänane tööpäev jätkub, jätkub teie individuaalse tööga ja kella kolmest teematoimkondade tööga. Kas teematoimkondade juhid soovivad veel midagi assambleele öelda? Üks hetk, palun veel tähelepanu! Härra Peet Kask, palun!

**P. Kask**

Neljas toimikond, palun koguneda ruumi nr. 155 kella kolmeks, nii nagu ette pandi.

**Juhataja**

Palun, kes teematoimkondade juhtidest veel soovib sõna? Härra Salum, palun!

**V. Salum**

Esimese toimikonna liikmetel palun hetkeks peatuda saali ukse juures, härra Runneli laua juures.

**Juhataja**

Tänan! Härra Tarto, palun!

**E. Tarto**

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Riigikaitsetoimkonnal palun koguneda kella kolmeks härra Tupi jt. kabinetti.

**Juhataja**

Aitäh! Härra Rätsep!

**J. Rätsep**

Lugupeetud kolleegid! Kuuenda toimikonna tööruum on nr. 257, eetikakomisjoni tuba. See on avatud ka apellatsioonide vastuvõtuks alates kella 15-st. Toimikonna liikmetel palun tingimata kohale tulla hiljemalt kell 16!

**Juhataja**

Suur tänu! Härra Lauri Vahtre, palun!

**L. Vahtre**

Teine toimikond kell kolm vanas kohas.

**Juhataja**

Head tööpäeva jätkumist! Täiskogus kohtume uuesti homme kell 10.